

Operatzaile isila euskarazko perpaus erlatiboetan

B. OYHARÇABAL
Université de Paris VII

ABSTRACT

In this paper some propositions are made concerning the analysis of Basque relative clauses. In the first part, it is shown that the relativized position is better analyzed as being filled by an empty operator, than by an empty pronoun. The arguments are as follows: i) the fact that there is only a woolly correspondance between the licensing of pros and accessibility to relativization; and ii) the evidence of the cyclical movement of the relativized NP in complex relative clauses. In the second part, relative clauses containing a WH-word are examined, ie. questioned relative clauses and relativized embedded questions. Assuming that the empty operator in relative clauses is moved to COMP to the same A' position as WH-words move to, it will be shown that both constructions can be explained straightforwardly, without violation of Subjacency, allowing however some adaptation of the Double-Filled Comp Filter.

Txosten honen helburua honako bi pondu hauetan bil daiteke: (i) euskal perpaus erlatiboetan operatzaile isila agertzen dela proposatzea; (ii) operatzaile isilari eta N/Z sintagmari dagokien posizio ezargumentala bera delako hipotesia besterik gabe onartuz¹, horri darraizkion zenbait ondorioren ikustea: erlatibogintzan ematen den operatzailearen mugimendua ikertuz bereziki, eta, halaber, doblatan beterikako KONPen gaineko iragazkia euskararen kasuan zer gisatan, agertzen zaigun behatuz ere. Derradan, azterketa hau, Ortiz de Urbinak (1986), Chomskyren (1986) lanetan oinarriturik, euskal perpausetako KONPentzat plazaratu duen azterkabideari jarraikitzen zaiola, N/Z sintagmen kokagunea, KSren espezifikatzaileari dagokiola onetsiz beregainki (cf. kontrako ikusmolde baten izateko, Eguzkitza 1986).

Euskal perpaus erlatiboan ezaugarrien artean, besteak beste, bi elementu hauek ditugu: lehenbizikorik, haietan ez dela N/Z hitzik agertzen, bigarrenekorik, isilgune bat (e) dagokiola, perpaus erlatiboan, erlatibakuntzak jotzen duen ISari:

(1) [Piarresek e ikusi duen] gizona

(1) bezalako perpausen aztertzeke eta, bereziki, e kategoria isila zer den mu-

(1) Dударик batere gabe eztabaidatu behar litzatekeen pondua da. Adibidez, Ortiz de Urbinak (k. p.) operatzaile isila FSari adjuntatzen zaiola proposatzen du. Ikus ondoko oharra ere. Paradaz balia, eskerrak bihurtu nahi dizkiot Ortiz de Urbinari, txosten honen lehen bertsoaz hel arazi dizkidan oharrengatik.

gatzeko, bi bide ditugu. Lehenbizikoan, *e* pro dugula pentsa daiteke, orduan (1)eko perpaus erlatiboak (2)an agertzen den D-egitura baitu:

(2) *Piarresek pro ikusi du*

Azterkabide horretan IS erlatibatua pro da D-egituran, eta hala ere da S-egituran, operatzaileak ez denaz geroz. Interpretazioa manatzen duen IS buruaren eta *e* (= *pro*) kategoria isilaren arteko identifikapena, Logika Forma finkatu ondoan emanikako Predikazio erregelaren bidez gertatzen da (Chomsky (1982)).

Bigarren azterbidean, berriz, operatzaile isila (*O*) badelako hipotesia egiten da (posizio argumentalean sortua edo posizio ezargumentalean, baina ez dugu arazo hau jorratuko hemen, lehenbiziko aukerari jarraikiko bagatzaizkio ere). Horrela (1)eko erlatiboari doakion D-egitura (3)koa da:

(3) *Piarresek O ikusi du*

(2) eta (3)ko egituren artean hautatzeko posibilitatea, euskarak pro-ka aritzeko duen ahalari darraio naski jakinik pro gisa ager dakizkigukeela, bai subjektuak, bai objektuak, bai datiboan diren ISak ere.

Gauzak barnakiago ikertuz haatik, aukera horrek bere mugak dituela ohart gaitzke. Alabaina, lehenbiziko hipotesiari —(2)koari— segituz gero, oso lotura hertsia aurkitu behar genuke pro-drop parametroaren eta ISen erlatibagarritasunaren artean; pro in situ geldituaren estrategia pro-drop parametroaren ondorioa denaz gero, bien artean paralelismo osoa behar baikenuke. Ez da horrela gertatzen, ordean.

Egia da pro-drop parametroa eta erlatibagarritasun eskala zerbait loturik agertzen zaizkigula gisa batez (de Rijk (1972)), baina ezin erran daiteke arras bat egiten dutela pondu horretan. Alde batetik, pro-drop parametroak estaltzen dituen elementuen artean ere nabari baitira erlatibagarritasun mailak, datiboan diren ISak eta absolutiboan edo ergatiboan direnak ez baitira beti berdin erlatibatzen (Oyharçabal (1985)). Beste aldetik, pro-drop parametroak biltzen ez dituen ISen erlatibakuntza biltzen dituenena bezala obratzen baita, erran nahi baitu N/Z hitzik gabe eta sintagma erlatibatua isilean atxekiz. Azken pondu hau, (4) adibideek agerian uzten digute:

- (4) (a) [*eguerdian e bazkaldu garen*] *ostatua salgai omen äa*
 (b) [*e mintzo garen*] *gaiak munta handia du*

Badirudi, beraz, (3)ko azterkabidea hobetsi behar dugula. Operatzaile isilaren aldeko hipotesiak are indar handiagoa hartzen du, erlatibo konplexuetan gertatzen diren mugimenduak kontutan hartzen baditugu. Alabaina beste hizkuntza ongi ikertu batzutan, operatzaileak, urraska, AS eta KSetan gaindi mugitzen baitira, bide bertsuaz eratua agertzen zaigu (5):

(5) [[*e ikusi duzula*] *diodala*] *erraten duten*] *gizona*

(5) bezalako perpaus erlatiboen berri nekez eman dezake (2)koa bezalako egitura batek. (3)ko egiturari jarraikiz, berriz, eta operatzailearen mugimendua onetsiz, azalpen garbia du (5) adibideak:

- (6) [_{KS} O [_{FS} ... [_{KS} *t''*] [_{FS} ... [_{KS} *t'*] [_{FS} ... *t* *ikusi dut*]] *dio!*]] *diote*]] *gizona*

Erran gabe doana: operatzaile isilaren mugimendua N/Z hitzena bezalakoa bada, ez dugu (6)an K-rako aditz mugimendurik (galderetan bai aurkitzen dena; Ortiz de Urbina (1986)).

Gauzak barnakiago ikertuz, ikus ditzagun orain (7)ko adibideak:

- (7) (a) [[*zer gertatu zaion*] *erran didazun*] *gizona*
 (b) [*nork kantatzen dituen*] *abestiak gustatzen zaizkizu?*

(7a)k zehar galderako IS bat erlatiba daitekeela erakusten du; (7b)k, perpaus erlatibo batetan N/Z sintagma bat egon daitekeela. Iduriz, (7a)k N/Z irlen baldintza, eta (7b)k IS konplexuen gaineko baldintza bortxatzen dute. Haien azterketa egin aitzin, so egin diezaiegun (8)ko adibideei (aipatu baldintzak egiazki bortxatzen dituztela gogoan hartuz):

- (8) (a) **nori erran didazu zer gertatu zaion?*
 (b) **kantatzen dituen abestiak gustatzen zaizkizun gizona*

(8a)k Subjazentzia ahulki bortxatzen du, *nori* sintagmak, mugitzean ematen dituen urratsetarik batean, hesi bat iragaten baitu. Demagun, (8a)n, hiru urratsetan mugitzen dela: lehenean, zehar galderako ASari adjuntatzen zaio; bigarrenean —zehar galderako KSkoe espezifikatzailea beste N/Z hitz batek (*zer*) betetzen baitu (ikus beherago (13))— KONPen gainetik pasatuz zuzenean matrizeko ASari adjuntatzen zaio; hirugarrenean, matrizeko KSaren espezifikatzaileira joaten da. Bada, bigarren urratsean bortxatua da Subjazentzia, orduan N/Z hitzak hesi den projekzio bat iragaten baitu: KSa. Hesi izateko projekzio nagusi batek poxolu kategorria (PK) izan behar du (salbu FSek), edo, hala ez bada, hesitasuna, berak berehala dominatzen duen PK batek eratzeki behar dio. Dominazio erlazioaz landa, PK izateko baldintza, ez L-markatua izatea da, erran nahi baitu, ez lexiko kategorria batek θ -gobernatua; ikus Chomsky (1986). (8a)n, KSa ez da PK, matrizeko aditzak θ -gobernatzen duenaz gero L-markatua baita. Hala ere hesi da, hesitasuna FSak (PK delarik) eratzekitzen baitio.

(8b)n are bortxatuagoa da Subjazentzia, hartan operatzaile isilak bi hesi iragaten baititu urrats batez. Alabaina, *gizona*-ri dagokion operatzailea, perpaus erlatibo barneenetik (*kantatzen ditu*) ateratzean, KSa eta ISa urrats batez iragaten ditu; (ohart hemen ere, lehen operatzaileak (*abestiak*-i dagokionak) bigarrenari barneko KSkoe espezifikatzaileerako urratsa debekatzen diola onartzen dugula). KSa PK da (ez baita L-markatua) eta beraz hesi. ISa ez da PK, baina hesitasuna, berehala dominatzen duen (eta erran dugun bezala PK den) KSak eratzekitzen dio: hau ere hesia da horretaz.

(7)ko adibideetara itzuliz, argi da haietan Subjazentzia ez dela bortxatua. Nola eman haien berri?

(7a)rentzat lehen aukera da, operatzaile isilaren mugimendua bakarrik onartzea, orduan (6)ko ereduari jarraikiz honako bi posibilitateak baititugu; (9b)n, (8a,b)n bezala, KSkoe espezifikatzailean operatzaile bat baizik ez onetsiz, eta (9a)n berriz, kontrako jokabidea baliatuz:

- (9) (a) [_{KS} O_j [_{K'} [_{FS} [_{KS} zer_i t'_j [_{K'} jazo zaio [_{FS} t_i t_j]]]]
esan duzu]]] IS
 (b) [_{KS} O_j [_{K'} [_{FS} [_{KS} zer_i [_{K'} jazo zaio [_{FS} t_i t_j]]]]
esan duzu]]] IS

Bi errepresentazio horien artean (ASak ez ditugularik kontutan hartu, ez baitute arazorik sortzen) diferentzia bakarra da, lehenean, (9a)n, [zer t] dugula zehar galderako KSaren espezifikatzailean, eta bigarreanean, (9b)n, [zer] soilik. Azken hau onartuz, hala ere, Subjazentzia bortxatua da, operatzaile isilak hesi bat iragaten baitu: K_Sa (F_Sak, L-markatua ez izanik, hesitasuna eratxekitzen baitio). Izatekotz, bada, aukera honetan, (7a)k KSaren ezpezifikatzailean [N/Z t] onartzea eskatzen du.

Bigarren aukera (7a)rentzat, operatzaile isilaren mugimenduarekin batera, pied piping delakoaren bidez, zehar galderako K_Sa bera mugitua dela proposatzea da. Orduan S-egituran (9c) dugu (9a)ren orde:

$$(9) (c) \left[\begin{array}{l} \left[\text{K}_S \left[\text{K}_S \text{zer}_i \text{O}_j \left[\text{K}, \text{jazo zaio} \left[\text{F}_S t_i t_j \right] \right] \right] \right] \left[\text{K}, \left[\text{F}_S \right. \right. \\ \left. \left. \text{esan duzu} \right] \right] \right] \text{IS} \end{array} \right]$$

(9a) eta (9c)ren arteko aldea, pied piping delakoak sortzen du, eta, iduriz, KSaren espezifikatzailean haizu diren egiturei datxekie gure auzia: (9a)n, [N/Z t] dugu, eta (9c)n, berriz, [N/Z O].

(7b)rentzat ere, badirudi, azken hau bezalako egitura onetsi behar dugula, (9d)n ikus daitekeen bezala:

$$(9) (d) \left[\begin{array}{l} \left[\text{K}_S \left[\text{IS} \left[\text{K}_S \text{nork}_i \text{O}_j \left[\text{K}, \text{kantatzen ditu} \left[\text{F}_S t_i t_j \right] \right] \right] \right] \right] \\ \left[\text{abestiak} \right] \left[\text{K}, \text{gustatzen zaizkizu} \left[\text{F}_S \dots \right] \right] \right] \end{array} \right]$$

Ikus dezakegunaz, ororen buru, N/Z hitza duten erlatiboen azterketak, euskaraz, dobletan beterikako KONPen gaineko iragazkia (DBKI) nola agertzen den ikertzera garamatza.

Gure azterketaren arabera, (10)eko egitura du KSaren espezifikatzaileak (7b)n eta, halaber, (9c)n:

$$(10) \quad [N/Z O]$$

(10) gramatikala bada, hala nola (7b) adibidean iduri baitu dela, DBKI-k euskaraz, bere usaia moldean bederen, indarrrik ez duela erran nahi du, operatzaile isila eta N/Z sintagma horretan elkarren pareko direla onesten badugu behintzat. Badu baieztapen horrek beste oinarririk. Ohargarri da, adibidez, euskarak galde anizkunen moldatzeko N/Z hitzak berez dagokien posizioan metatzen dituela, (11)n bezala:

$$(11) \quad \text{nork zer erranen du orduan?}$$

Ohargarriago da, urraskako estrategia erabilia denean ere, N/Z hitzen meta-keta berdin gertatzen dela matrizeko KSaren espezifikatzailean:

$$(12) \quad \text{nork zer uste duzu erranen duela orduan?}$$

Badakigu ondoko erdara batzutan holakorik ez daitekeela gerta, eta galde anizkuntan N/Z hitzatarik bat gehienik agertzen dela KSaren espezifikatzailean, edo batera ez S-egituran.

Halere galda daiteke DBKI arras indar gabetua den euskaran, ala beste modu batez formulatu behar litzatekeen. Ortiz de Urbinak (1986), adibidez, N/Z hitzak eta haien azarnak espezifikatzailean batera egotetik debeka litzakeen iragazkia behar litzatekeela dio; (13)ko moldean eman daiteke orduan DBKIa:

(13) *[N/Z t]

Hain zuzen ere, (8a) gorago aztertzerakoan, arazo hau agertu zaigu *nork* sintagmak segitu urratsen adierazterakoan. Alabaina, (8a)n, Subjazentziaren bortxaketaren adierazteko, *nork* KONPen gainetik mugitzen dela erran dugu, inplizituki [zer t] egitura baztertuz KONPen. Holako iragazkiaren beharra badugula erakusteko, beste argumentu batzu badira. Adibidez, Ortiz de Urbinak (1986) (14)eko adibidea eskaintzen du (*nik* galdegai izanik):

(14) ??*nork uste duzu nik erran dudala eginen duela?*

(14)ean, arteko perpausoko galdegai posizioa bete izanik, perpausa gaizki moldatua da, N/Z hitzak (13)gatik KONPen gainetik pasatu beharra baitu, ondorioz, ikusi dugun maneran, Subjazentzia bortxatua delarik².

(15) **nola_j erran duzu [zer_i [t_i t_j gertatu zaion]]?*

(15), N/Z irlen gaineko bortxaketa garbia da³, (8a) bezala. Ezgramatikala da arras; menturaz (8a) baino areago. Azterka ditzagun bi adibideak, (13)ren arabera. (8a)n, zuzenean matrizerara mugitzen da, hesi bat iraganez. Halere haren aztarna bereziki gobernaturia da, *gertatu* aditzak θ -governatzen baitu. Molde horretan Kategoria isilen printzipioa (KIP) ez da bortxatua. (15)ean, Subjazentzia (8a)n bezala bortxatzen bada, KIPa ere bortxatua da, *nola* adjuntukiaren aztarna ez baita bereziki gobernaturia. Badirudi, beraz, arras baztertu gabe, (13)ko formulazioa eman behar zaiola DBKIari, eta (9c) errepresentazioa onartu behar dugula (7a) bezalako erlatiboentzat, S-egituran.

Horiek hola, haste-hastetik egin ditugun hipotesien arabera ari izanez, perpaus erlatiboan azterketa, operatzaile isilaren bidez franko molde egokian burura daitekeela irudi du, N/Z hitz bat duten perpaus erlatiboak ere azterbide horretan sar daitezkeelarik.

BIBLIOGRAFIA

- Chomsky, N., 1982: *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London.
 ———, 1986: *Barriers*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London.
 Eguzkitza, A., 1986: *Topics on the Syntax of Basque and Romance*. Doktore tesia, University of California, Los Angeles.
 Ortiz de Urbina, J., 1986: *Some Parameters in the Grammar of Basque*. Doktore tesia, University of Illinois at Urbana-Champaign.
 Oyharçabal, B., 1985: *Les relatives en basque*. CNRS (UA 1028)-DRL, Université de Paris VII.
 Rijk, R. P. G. de, 1972: *Studies in Basque Syntax: Relative Clauses*. Doktore tesia, MIT.

(2) Egin ohi den bezala, foku-hitzak N/Z hitzen kideak direla onartzen dugu hemen.

(3) Oso emaitza desberdinak ditugu N/Z irlen baldintzaren eretzean sintagma topikalizatuekin:

(i) *gizon horri, ez dakit zer gertatu zaion.*

(ii) **nori ez dakizu zer gertatu zaion?*

Kontutan har bedi gaineko kontraste hau, (7a) eta (8a)ren artekoari dagokiola, horrek operatzaile isilarentzat ere hemen ikertu ez dugun beste posibilitate bat irekitzen baitu (O elementu topikalizatu horiekirekin parekatuz).